



MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

Is-Sibt 5 ta' Settembru 2015

Il-Hin għall-Qari tal-Karta: 8:30 – 8:35

Il-Hin tal-Eżami: 8:35 – 10:35

F'dan l-eżami l-istudenti la jistgħu jużaw dizzjunarji u lanqas kotba oħra.

*Wieġeb iż-**żewġ** taqsimiet.*

- A.** Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn iż-żewġ siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma sħiħa fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta 1

Kif niftakru

Kien raġel imġissem, bi spallejn **wiesa'**, dahar miftuħ u sider mimli. Dirghajh kienu mibruma, somor u godlija. Il-qabda ta' jdejh kienet qisha morsa. La kont tghidlu twil u anqas qasir. Xuxtu kienet sewda **mżewwqa** bl-abjad u l-griz. Kien iżommha folta u troffa kbira minnha kien iħalliha turi ruħha minn taħt il-beritta li kien jilbes is-sena kollha. Bħal xagħru għajnejh kienu suwed, u l-par mustaċċi qosra li kellu taħt imnifsejh kienu suwed imżewqa bil-griz. Leħjitu, li mit-tul tagħha ma kienx jidher li jqaxxarha aktar minn darbtejn fil-gimgha, kienet griża.

Kien jilbes imħarbat, u ċ-ċinturin li kien iżomm maqful taħt zaqqu kbira kien ikabbarlu t-tħarbit ta' hwejġu. Generalment kien jiġi liebes qmis iċċangjata, qalziet griz skur jagħti fl-iswed u qorq f'riġlejh. Żarbun u peduni ma kien jilbes qatt. Fil-granet keshin kien jilbes is-suf minn fuq u flanella minn taħt. Fil-jiem tax-xita kien jitgħatta b'incirata qadima. Sajf u **Xitwa** l-għonq tal-qmis kien ikun dejjem miftuħ.

Il-hxejjex kien jixtrihom mill-pitkaliji li kien hemm qrib tagħna. Kien idur 'l hawn u 'l hinn biex jara kif tkun sejra l-bejgħa, iqabbel il-prezzijiet, u fejn jaqbillu jqabbel u fejn le

jibqa' sejjer. Jekk waqt dal-giri minn pitkalija għal oħra kien jara xi żewġ tadamiet fl-art ma kienx **ihalliehom** hemm, u dawk il-karrotti li kienu jitqaçċtu mill-faxx bit-tqandil minn hawn għal hinn, u jsibu ruħhom għalihom, jiġborhom u **jitfghahom** fil-benniena tal-karettun biex wara **jqeghdom** għall-bejgħ.

Wara li jtemm ix-xirja kien **jagħbbi** kollox fuq il-karettun, jitlaq iż-żiemel mgħobbi mal-**gemb** tat-triq, jidhol f'hanut jixrob xi haġa šhuna fix-xitwa, u xi haġa friska fis-sajf, u jitlaq biex jieħu postu fl-eqreb triq, fejn in-nies kienet imdorrija **tistennih** biex **ibiegħelhom** tadam, ħass, pastard, ġdur, kaboççi, bżar aħdar, spinaçi, insalata, karrotti, u frott frisk, misjur u mmerraq li jħajrek. Bil-**għajat** tiegħu kien juri lil kulhadd li kien wasal, u n-nies kienu johorġu minn djarhom u jduru miegħu. Il-Maltin kienu jirrabjaw mhux ftit għalih għax lilhom, billi kien jaf ikellimhom, ma kienx ihallihom **jgħazlu** imma lill-Inglizi, għax ma kienx jaf ikellimhom sew bl-Ingliz, kien ihallihom **iqalbu** u jieħdu l-isbaħ frott.

Skola **ma'** kien jaf xejn. Imma l-kontijiet kien jagħmilhom waħdu, u hadd ma kien jgħaddih minn għajn il-labra. Kien jitkellem imghawweg, la raħlija, imma **kullhadd** kien jifhmu. Jekk il-Malti kien jgħawġu, l-Ingliz ma kienx jitkellmu aħjar. Mhux għax kien jaf l-Ingliz, tafux! Izda għax minghand in-nisa Inglizi li kienu **jiefqu** jixtru minghandu kien tghallem xi kelma l-**hawn u l-hinn**, u meta kien itenniha kien jgħawwiha wkoll. Il-mod kif kien jistaqsihom iridux patata kien idahħakna. "Patajtos, lady?" kien jistaqsihom. U n-nisa kienu juru b'idejhom, iqallbu, jagħzlu, jixtru, **jhallsu** u jitolqu bi **dbissima** fuq fommhom.

Ġeneralment kien ikun waħdu, imma xi drabi kien iġib miegħu lil xi wiehed minn **wliedu** ż-żgħar. Billi kien iqajmu kmieni, kien iwasslu sa Birkirkara rieqed fil-benniena mdendla bejn ir-roti tal-karettun. Kien jieħu għalih tghidx kemm, u meta darba ibnu resaq lejn xi bniet biex jilgħab magħhom u dawk keçcewh għax kien ħafi u liebes żmattat u mharbat, tghidx x'ma qalx. Haseb li kienu mqabbdin mill-kbar biex **lill**-ibnu jkeçcuħ. U miegħu wehlet mara xiha u l-mustaççi ħfief ħfief li kellha taħt innifsejha u l-ftit **xahar** twil li

kien jikbrilha taht ilhitha. Ghala wehlet hi ma' rasu ghadni ma nafx **sa llum** ghax dak il-hin kienet bi **kwieta** go darha.

Daqskemm kien jiehu ghalih **daqsekk** iehor kien ihobb jiftahar. Madankollu, hadd f'Birkirkara kollha ma kien jaf imur man-nies daqsu, u n-nies lil hadd ma kienet tfittex daqskemm kienet tfittex lilu. Hu kien **ibiegh** l-isbah haxix u l-iktar frott frisk. Kien jaghti b'idu miftuha u l-iktar wiehed li kien ibigh bl-irhis. U ftit kienu dawk li kellhom mizien gust daqs tieghu. B'danakollu ma kien imaqdar lil hadd.

Billi fil-granet sajfin ahna t-tfal mhux darba **w** tnejn konna mmorru nixtru minghandu ghal ommijietna, konna nafuh sewwa. Ghalhekk ma konna nsibuha xejn bi tqila biex, meta narawh wahdu, nieqfu **mill**-loghob, ningabru madwaru u **nqattaw** nofs siegha nitkellmu mieghu, daqqa fuq haga u daqqa fuq ohra. Dan irid jaf xi haga fuq iz-ziemel: x'ikel jiekol, fejn u **fuqhiex** jorqod; dak jitolbu jghidlu kif tissejjah kull biċċa mill-armar li bih kienet mixduda l-bhima. Kultant kien jinqala' xi wiehed li jsaqsih ghala kien jitkellem imghawwegh. U hu, la ma kienx ikollu nies, kien iwiegeb lil kulhadd. U ahna konna **noqghodu** fuq kliemu.

Imma darba l-vizzju tal-ftahir ghelbu **ghal kollox** u hargilna b'wahda hoxna li ma nghidlekx. Haseb li ghax konna tfal konna ser **nibilawha** sa grizmejna bhal mazzun. X'qalilna? Li matul il-gimgha kien **jimla'** xkora ta' zewg piedi tul bi hmistax jew sittax **il-pulzier** wisa' bil-karti tal-liri mahmuġin, imbaghad nhar ta' Sibt wara l-ikel kien jaghmilhom gozz f'nofs il-bitha u jtihom in-nar!

M'hemmx ghalfejn nghidilkom x'daqqa t'ghajn tajna lil xulxin ahna t-tfal u t-tbissima nebbiexa li dehret fuq xufftejna mill-ewwel urietu li ma konniex qed nemmnuh. Imma hadd minna ma qallu xejn. U ghal ftit zmien dil-biċċa waqfet hemm.

Izda daqs hmistax jew **tlett** gimghat wara rega' semma din l-istorja ta' kif kien jehles mil-liri mahmuġin ghax kien jitqazzizhom. Jekk l-ewwel darba hallejnieh jghid, did-darba ma

ħallejniehx b'xejn. Qbizna lkoll fuqu u, bla **tlaqlieq** ta' xejn, għednielu li ma konniex qed nemmnuh. Deher jieħu għalih għal kliemna u, għax kien jaf li hadd **minnha** ma kien ser imur miegħu f'daru, stedinna biex is-Sibt ta' wara mmorru u narawh jaħraqhom.

“Kieku flok niġu aħna, iġġib il-liri maħmuġin inti, u taħraqhom hawn quddiemna, mhux xorta jkun għalik? L-aqwa li aħna nkunu qed narawhom jinħarqu,” qallu wieħed minna.

(Adattata minn *Bejjieġh il-Haxix* ta' Joseph Sciberras)

Silta 2

L-ewwel kuntatt

Lejla minnhom inzerat maltempata minn dawk li kont inħobb jiena. Meta kien ikun temp hekk ma kontx immur Mużew, imma kont infittex ningabar għand in-nanna kmieni kemm jista' jkun. Kont nilbes il-piġama, **intella** l-ikel miegħi fil-kamra tal-bejt u noqgħod wara t-tieqa nara s-sajjetti **iserrpu** minn qalb is-sħab u **jixgħelu** l-għoljiet u l-baħar fil-bogħod. Kont nieħu pjaċir inħoss ir-riħ **jiprova** jidħol minn bejn ix-xquq tat-tieqa, u **tgħidtx** kemm kont **nidgeddes** ma' kull ragħda **qawwijja** li kienet triegħed ir-refuġju kenni tiegħi.

Iżda **dak in-nhar** il-beraq u s-sajjetti għalxejn xegħluli kullimkien. Ir-riħ għalxejn sejjahli bit-tvenvin tiegħu u r-ragħad għalxejn ipprova jcaqlaqni b'kemm kellu saħħa. **Minnflok** tlajt nara l-ispettaklu li tant kont inħobb, intfajt fis-sodda tal-kamra tas-setaħ għax xejn ma ħassejtni niflaħ. Biex ma **ninkwietahix**, wara li teftift xi ħaġa, lin-nanna għedtilha li kont għajjen ħafna minħabba li dakinhar l-iskola konna **lagħabna** l-futbol.

Meta kont żgħir kont spiss inbati bl-**irjieħat**, u ta' dakinhar kien wieħed minnhom, anzi wieħed minn dawk li **jtellgħawli** d-deni. Minn ħin għal ieħor bdejt **nistembaħ** għarqan u nterter bil-bard. Bdejt **newhden** u noħlom ħafna tgerfix. Rasi bdejt inħossha daqs

qartalla. Ma stajtx nibqa' sejjer hekk. Bdejt naħseb li jkun aħjar jekk nipprova ninżel s'isfel u nqajjem lin-nanna. Għalhekk bdejt nipprova niġbor il-ftit saħħa li kelli, meta ħin minnhom inħoss lil min jixxuttali l-għaraq minn fuq ġbini.

"Għall-erwieħ! Grazzi, nann," għeditilha, "skużani li qajjimtek. Ħassejtha tbusni ħafif ħafif imma fit-tul fuq il-warda ta' wiċċi, ħaditli idi f'tagħha, u bil-ħlewwa kollha qagħdet tmellisiel. Xtaqt ngħidilha terġa' tinżel torqod għax kienet se tiksah barra l-friex, imma t-tmellis ta' subgħajha tant ħassejthu jwennisni.

Ma nafx eżatt kemm damet ħdejja, però qabel ma telqet kienet ċerta li kont ergajt irqatt. Lanqas indunajt li ma kinitx għada hemm, u bqajt rieqed ħieni sa l-għada filgħodu.

L-għada ġiet tqajjimni n-nanna għax, naturalment, ma qomtx kmieni bħas-soltu għall-iskola.

"Isa, għax sar il-ħin, Grabieli. Dan x'kien ma qomtx illum?" qaltli hekk kif bexxqitli l-bieb tal-kamra.

"Mela nsejt li kont ma niflaħx dal-lejl, nann? Lanqas l-iskola ma niflaħ immur illum." In-nanna baqgħet tħares ċassa lejja bħal waħda mħawwda. Kienet taf li l-iskola kont inħobbha u ma kontx noqgħod ingib dawn l-iskużi biex infalli.

"Int kull ma kellek għeja. Mhux hekk għedtli qabel ma tlajt torqod? Mhux bilfors wara min jaf kemm lgħabtu bil-ballun! Min jaf kemm irqadt dal-lejl! U anke jiena ta, lejl sħiħ irqadt, raqda waħda, avolja naħseb li għamel ħafna maltemp għax dalgħodu l-ħamrija tal-ġnien kollha mifqugħa bix-xita."

Xi ħadd minna kien qed iħawwad. Jew forsi kont ħlomt? Imma kif jista' jkun? Id-deni ħassejtu jkiddni bit-thewdin u l-uġiegh ta' ras li kelli. Li ma kontx daqshekk muġuġħ u bla

saħħa, żgur li ma kontx se **nogħqod** intella' u nnizzel jekk f'nofs ta' lejl kellix ninzel isfel u nqajjem lin-nanna biex **tghini**. Li ma kinitx hi li qagħdet timsaħli l-għaraq minn fuq ġbini u żżommli **idejja** sakemm ergajt irqadt, kieku żgur li d-deni ma kienx itaffili. Forsi ma riditx turini? Lin-nanna ma bqajtx **niffittha** iżjed, li ma tmurx taħseb li ridt ngħid li qed titlef jew tiżmaga. Mingħajr ma kont naf, dan kien l-ewwel kuntatt li kelli mal-ħares.

Issa kont spiċċajt mis-sekondarja. Minn ħafna mill-eżamijiet kont għaddejti u ġibt marki tajbin ukoll. Kont ħdimt u stinkajt, għax minbarra l-istudju u x-xogħol tal-iskola, ommi dejjem saħqet li mmur il-privat ukoll. Xorta waħda kienet baqgħet **moħħa** fija, avolja ma kontx għadni noqgħod għandhom. Għalkemm kont **nittawwlihom** kuljum, ma kelli l-ebda ħajra li nibdel il-paċi u l-**liberta** li kont ingawdi fid-dar antika tan-nanna.

Lanqas ħuti ma baqgħu żgħar. Issa bdew jitfarfru u ommi bdiet tqabbadhom jagħmlu xi faċendi; daqqa jmorru jixtrulha, oħra jitwulha l-ħwejjeg u jonxruhomlha (fejn ma jarawhomx in-nies għax inkella jgħidu li għazziena), ifarfrulha l-għamara, jikinsu, **jixxuttgħulha** l-platti, jaħslulha l-ħgieg (ta' ġewwa biss, għax inkella erħilhom jgħidu li Ċensina kullimkien **mdellek** għandha) u x'naf jien. Malajr sabitilhom x'jagħmlu. Ħalli għaliha dik, minħabba li ma kinitx taf tikkmanda! Staqsi **lill**-missieri. U ħa ngħidlek, **imn'Alla** lili kienu dabbruli rasi għand in-nanna Marija, għax kieku magħhom kont inkun, bil-pala u bl-ixkupa.

Kont waqaft għall-ikel f'xi s-sagħtejn ta' waranofsinar, wara li n-nanna kienet ilha xi **tlett** kwarti tgħajjat u tgħidli li kesaħli kollox. Għal xi s-sitta nżilt nieħu **bela' tē** u żewġ krustini milli kienet tħobb tixtri għaliha biex **nogħqod** infittet, u minn dak il-ħin ma kontx iċċaqlaqt mill-kamra tal-bejt. Kont qed nirrevedi ftit tal-aħħar in-noti li kont hejjejt u li kont tgħallimthom kważi bl-amment, meta f'daqqa waħda, ċlupp, inqata' d-dawl.

Meta kont żgħir, kull meta kien jinqata' d-dawl kienet tkun avventura kbira għaliya. Ma nafx għaliex, kien jaqbadni tferfir u eċitament kbir. Kont nimmaginani f'xi film tal-pulizija u l-ħallelin. Forsi għax **min** dejjem kont diletant tat-torċi u l-batteriji, u dak il-ħin kont insib l-isbaħ skuża biex nixgħelhom kollha, u missieri ma kienx joqgħod iċanfarni li qed naħli l-batteriji fil-vojt. Anzi kien ikun hu stess li jibda jteftex **'l hemm u 'l** hawn u jeqred għal ftit dawl, imqar ta' sulfarina li ma jmurx jaħbat sebgħu ma' xi sigġu tal-fagu li ħuti kienu dejjem iħallu f'nofs il-kamra, għax tgħidx kemm kien idum ikanta l-opri kieku.

Għal ftit ħin bqajt qisni statwa tal-**gips**, **bil-qiegħda** fejn kont. Għedt forsi wara ftit għajnejja jibdew joqogħdu. Imma x'joqogħdu joqogħdu! Wara dawk is-**siegħat** kollha ċċassati lejn il-kompjuter, kif setgħu joqogħdu aktar! U biex tkompli **tgħaxxaqa**, mid-dehra dak il-lejl inzerta li kien bla qamar, għax **bil-kemm** stajt nara t-tieqa fejn kienet, aħseb u ara kemm kien se **jirnexxieli** nisraq xi ħajta dawl minn **x'imkien**.

Fl-aħħar għamilt ftit tal-kuraġġ u qomt minn fejn kont. Imma kif tajt l-ewwel pass, ħbatt il-galletta ta' rkoḥpti max-xewka tas-sieq tal-iskrivanija. Ajma xi **wġiegh**! Ġo qalbi ħassejtha. **X'ħin** niftakar, għadni sal-ġurnata mqaddsa **ta' llum** nogħrokha ftit mingħajr ma rrid. Ergajt **inxthet** lura fuq is-sigġu għax ma flaħtx noqgħod bilwieqfa.

Sa ħames minuti wara kont ergajt fuq saqajja, u din id-darba bdejt inteftef 'l hemm u 'l hawn qabel immidd il-pali ta' saqajja. Ma' kull pass li bdejt nagħmel, bdejt inħoss it-tqarmiċ tal-karti u nisma' l-kotba u l-fajls iċedu ħalli jagħmluli l-wisa' biex ngħaddi. Imma kif kont qisni bniedem aghma qed jiskopri għall-ewwel darba l-kamra tal-bejt, li tista' tgħid kont spiċċajt ngħix fiha, f'moħħi daħalli ħsieb **ikraħ** li reġa' sammarni mal-art.

(Adattata minn *Prezenza* ta' Michael Cini)